

Reijo Rautajoki

FM, väitöskirjan tekijä
Itä-Suomen yliopisto, Joensuu

Klooga – kauhujen leiri

Avainsanat: Inkeri, inkeriläiset, väestönsiirto, siirtoleirit, karanteeni, Klooga.

Kloogan väestönsiirtoleiri oli paikka, jonka sodan kokeneet inkeriläiset muistavat. Useimmat heistä tuotiin juuri Kloogan leirin kautta Suomeen jatkosodan aikana vuosina 1943–1944. Tässä artikkelissa tarkastellaan väestönsiirron leiriketjua Inkeristä Hankoon asiakirjojen ja kirjoitusten valossa. Näistä leireistä kerrotaan muutamissa tutkimuksissa ja myös useissa muistelmissa niistä on lyhyitä mainintoja. Varsinaista akateemista tutkimusta leireistä ei ole tehty. Saksalaisten ylläpitämää Kloogan juutalaisleiriä arvioidaan myös kirjoituksessa.

Inkeriläisille Klooga oli kauttakulku- ja karanteenileiri, jossa varmistettiin, ettei Suomeen siirtyvissä matkalaisissa ollut tarttuvia tauteja. Klooga sijaitsee nelisenkymmentä kilometriä Tallinnasta länteen. Leirin perustivat saksalaiset pian sen jälkeen, kun saksalaisten hyökkäys Leningradin edustalle pysähtyi, ja rintamalinjat loppusyksyllä 1941 vakiintuivat. Sota-alueen rintamakyliä tyhjennettiin siviileistä. Sodan jaloista pakenevaa väestöä varten perustettiin useita väestöleirejä Inkeriin ja Viroon. Inkerissä rintamaa lähinnä oleva leiri oli Hatsinassa.

Taistelut ja pommitukset pakottivat ihmiset jättämään kotinsa ja siirtymään kohti länttä. Koko Inkerissä vallitsi vakava puute ruuasta, paikoitellen jopa nälänhätä. Monet uupuivat matkalla ja teiden varsilla näkyi ruumiita. Nälkä pakotti noin 2 000 inkeriläisen lähtemään Saksaan työpalveluun, mikä osoittautui yleensä pakkottomaksi pakkotyöksi.

Inkerin suomalaisväestölle saksalaismiehitäjät järjestivät junakuljetuksia Länsi-Inkeriin ja Viroon, jossa olivat Tapan, Valkan ja Narvan

leirit. Viroon oli siirretty 16.7.1942 mennessä lähes 18 000 henkeä, joista yli 12 000 oli inkerinsuomalaisia. Heidät pyrittiin sijoittamaan Viron maaseudulle työhön, ja sitä varten saksalaiset perustivat leirit Kloogaan, Pölkkylään ja Paldiskiin.

Inkeriläinen Reino Jaakkimainen kertoo junamatkasta vuonna 1942: "Narvajoen ylitettyään juna pysähtyi metsäaukealle antaakseen matkustajille tilaisuuden toimittaa tarpeensa ja venytellä jalkoja. Matkamme jatkui länteen päin ohi Rakveren kaupungin. Rata seurasi Suomenlahden rantaviivaa. Juna pysähtyi Tallinnassa, mutta junasta emme saaneet poistua".

Junan saavuttua Kloogaan ihmiset siirrettiin piikkilangoilla aidattuun nelikulmaiseen leiriin, jonka nurkissa olivat korkeat vartiotornit. Aitauksella haluttiin estää lavantaudin ja pilkkukuumeen leviäminen ympärillä olevaan väestöön. Junasta kaikki vietiin "desinfektioon". Miehet, naiset ja lapset riisuutuivat samassa tilassa ja heidät ohjattiin suihkuun. Kaikkien vaatteet kuumennettiin höyrysaunassa täiden vuoksi. Majoittuminen oli lattialla 200 hengen parakeissa.

Olot leirillä eivät olleet hääppöiset. Ruokaa oli niukasti. Lapsia oli paljon ja heidän osuutensa leiriläisistä oli suuri, lähes puolet. Lasten päät ajeltiin kaljuiksi. Heidän kuolleisuutensa nousi huolestuttavan suureksi pilkkukuume-epidemian vuoksi. Suomalaiset heimojärjestöt kiinnittivät asiaan vakavaa huomiota, minkä jälkeen ensimmäiset 380 inkeriläistä sotaorpoa saatiin siirrettyä Suomeen marraskuussa 1942.

Yksi parakeista, joissa inkeriläiset odottivat karanteenissa Suomeen lähtöä. Kuva: Reijo Rautajoki.

Väestönsiirrosta sopuun

Suomen ja Saksan edustajien välillä käytiin pitkään neuvotteluja Inkerin suomalaisen väestön siirtämisestä Suomeen. Jo ennen kuin maiden hallitukset pääsivät sopimukseen inkeriläisten siirrosta, Suomessa pystytettiin 1.12.1942 kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön alaisuuteen erityinen väestönsiirtohallinto. Väestönsiirron johtajaksi määrättiin professori Pentti Kaitera, joka ensi töikseen organisoivat Väestönsiirtoasiain keskuksimiston. Siihen tuli neljä alatoimistoa, minkä lisäksi Tallinnaan perustettiin suomalainen siirtokomissio, ja sen alaisuuteen toimistot Hatsinaan ja Kloogaan. Tallinnan komission johtoon määrättiin luutnantti Vilho Helanen. Kloogan leiriylläpidosta ryhtyivät huolehtimaan suomalaiset maaliskuun 1943 lopulla.

Sopimus inkeriläisten siirrosta allekirjoitettiin Suomen ja Saksan hallitusten välillä 5.2.1943. Sopimus koski ensi vaiheessa 12 000 Virossa olevaa inkeriläistä. Enempään saksalaiset eivät suostuneet, koska siviiliväestöä – muitakin kuin inkeriläisiä – tarvittiin palvelemaan Saksan sotilas- ja siviilihallinnon tarpeita miehityksellä alueella. He korjailivat teitä ja rakennuksia, pesivät saksalaisten pyykkiä,

rakentelivat varustuksia sekä pitivät muutenkin huolta saksalaisten tarpeista.

Hatsinassa oli saksalaisten perustama suuri keskitysleiri, jonne rintaman läheisyydestä karkotettu siviiliväestö sijoitettiin. Sinne hakeutui myös inkerinsuomalaisia, jotka halusivat päästä pois sotatoimialueelta pyrkiäkseen Viroon tai Suomeen. Leiri oli täyteen ahdettu. Ihmiset pidettiin piikkilankojen takana. Suomalaiset majoitettiin entiseen navettaan, jossa oli maalattia. Lapset tärisivät kylmästä odottaen ruokaa ja lämmintä. Jotkut joutuivat odottamaan Suomeen pääsyä 3–4 kuukautta. Yhdessä parakissa toimi sairaala, jonka hoitohenkilökunta oli kokonaan venäläistä. Siirtokomissio sai järjestettyä toimintonsa oman lääkärin vastaanoton inkeriläisille.

Siirtokomission Hatsinan toimisto avattiin 9.4.1943. Toimiston keskeisin tehtävä oli Suomeen lähteväksi ilmoittautuvien vastaanotto ja kokoaminen lähtöä varten. Ensimmäisinä päivinä kävi kymmeniä perheenhuoltajia kyselemässä mahdollisuudesta päästä Suomeen. Pian kävijöitä oli jo satoja. Toimistossa lähtötoiveet kirjattiin, mutta kenellekään ei voitu lupata mitään varmaa, koska etusijalla olivat Kloogaan jo aiemmin kootut inkeriläiset.

Siirtokomission havaintoja leireiltä

Pastori Juhani Jääskeläinen lähetettiin Suomesta Inkeriin kesällä 1942 huolehtimaan inkeriläisten hengellisestä huollosta. Hän oli itsekin inkeriläinen ja opiskellut Suomessa papiksi. Hän oli joutunut jäämään Suomeen, kun Neuvostoliiton ja Suomen raja sulkeutui. Jääskeläinen kertoo, kuinka hän kävi helmikuun 1943 alussa inkeriläisten pakolaisleireillä Paldiskissa, Kloogalla ja Pölkkylässä pitäen hengellisiä tilaisuuksia aamusta iltaan. Niin hengellisen kuin ruumiillisenkin ravinnon nälkä oli suuri. Mieliala leiriläisten keskuudessa Suomeen pääsystä oli toiveikas. Leiriläisten pääosan muodostivat alastomat lapset ja puolipukeiset naiset. Olot olivat kurjat. Kulkutaudit rehottivat ja tappoivat ihmisiä. Kaikkiaan leirillä arvioidaan kuolleen lähes 2 000 inkeriläistä.

Kloogan leirille oli saatu tilapäinen koulu, jossa toimi kuusi suomalaista opettajaa sekä yksi virolainen ja yksi saksalainen kielten opettaja. Luokkia oli kuusi. Opetusvälineinä oli vain liitua ja lyjykyiniä, mutta ei mustetta, karttoja, harppeja, viivoittimia eikä muitakaan havaintovälineitä. Alkuun kirjoitettiin syljellä uunin pintaan. Monelta lapselta puuttuivat sukat. Kolmasosa oppilaista oli tavallisesti poissa vaatteiden puutteen tai sairauden takia. Ruoka oli huonoa, vain laihaa keittoa ja sitäkin vähän. Paraneissa kurjinta oli kylmyys.

Myös Vilho Helanen kävi komissionsa kanssa tutustumassa Kloogan leiriin 26.2.1943. Helanen kirjoittaa päiväkirjassaan käynnistä leirikoulussa seuraavasti: "Mielenkiintoista oli käydä talossa, jossa toimi leirin suomalainen koulu. Sen opettajat olivat leirille siirrettyjä Inkerin bolševistisiä opettajia. Tapasimme koulun miehisen johtajaopettajan ja eräitä naisopettajia ja seurasimme jonkin verran heidän opetustaan, mikä kuulemastamme päättäen keskittyy suomen kirjakielen harjoitteluun, kirjoitukseen ja laskentoon. Osa oppilaista on aina poissa, koska monessa perheessä on vain yhtä lasta varten jalkineet, joten lasten on vuoroteltava koulunkäynnissä".

Muutamaa päivää myöhemmin komissio kävi tutustumassa Vesikkolaan, josta käynnistä Helanen kirjoittaa:

"Vesikkolan käyntimme päätarkoituksena oli käydä tutustumassa kylän suomalaiseen kouluun. Opettajattaret oli entisiä kommunistiopettajia ja tyyppiltään aika outoja, mutta synyperäisiä inkeriläisiä sentään. Eräässä luokassa oli parikymmentä oppilasta, yksi ryssälainen tyttö, mutta kaikkien muiden äidinkieli suomi. Menossa oli suomen tunti. Valitettavasti lukukirja puuttui ja sen sijasta käytetään paperille kirjoitettuja kertomuksia. Sisälukutaito tuntui lapsilla olevan aika hyvä. Mutta kun opettajat

sitten ryhtyi kuulustelemaan, mihin osiin kertomus jakaantui ja nuo osat olivat silmiinpistävän teennäisiä, hän paljasti naivisti, että tätä tuntia oli päiväkausia edeltä käsin valmistettu".

Siirtojen käynnistyminen

Laivasiirrot Suomeen käynnistyivät maaliskuun lopulla. Ensimmäinen inkerinsuomalaisten laivakuljetus lähti Paldiskista 29.3.1943 klo 10.45, ja siinä oli mukana 302 henkilöä. Sen jälkeen viikkovauhti oli 1 000–2 000 henkilöä. Hatsinan leirillä olevia inkeriläisiä alettiin lastata juniin toukokuussa ja viedä Kloogaan. Leirin päällikkö oli luutnantti T. Saastamoinen laati viikoittain Väestönsiirtoasiain keskuustoimistolle raportit, joissa hän ilmoitti leiriltä lähteneiden lukumäärän, toimistohenkilöstön nimilistan, komennukset, lomat ja leirillä vierailijat. Leirillä otettiin vastaan Suomeen siirtyvien ihmisten rahavarat, jotka kirjattiin ja talletettiin Tallinnan siirtokomission pankkitilille. Inkeriläiset saivat ruplien ja Saksan itämarkkojen arvon takaisin Suomessa markkoina.

Kloogasta siirtöväen matka jatkui karanteeniajan jälkeen seitsemän kilometrin päässä sijaitsevaan Paldiskin satamaan, jossa siirryttiin laivoihin. Tällä satamaleirillä viivytettiin yleensä vain lyhyt aika. Huhtikuun loppuun mennessä oli Hankoon siirretty 14 laivakuljetuksella 4 408 henkilöä. Leirillä toiminut kansakoulu lopetettiin huhtikuun puolivälissä. Siirtoliikenne hiljeni keskikesällä ja siirron todettiin päättyneen 17.10.1943, jolloin siirrettyjen lukumäärä oli 20 050.

Inkeriläisten siirron toinen vaihe käynnistyi heti ensimmäisen vaiheen jälkeen. Siirtosopimusta laajennettiin ja sovittiin kaikkien inkerinsuomalaisten siirrosta pois sotatoimialueelta. Sodan yleistilanne oli muuttunut ratkaisevan kriittiseksi loppukesällä 1943. Saksalaiset valmistautuivat perääntymään ja tyhjentämään koko Inkerin kaikista siviileistä. Kiireestä tuli arkea ja siirrosta hullunmylly. Kloogan leiri täytyi ihmisistä, jotka odottivat pääsyä Paldiskiinkin ja laivaan. Pahimman ruuhkan aikana joukoittain ihmisiä joutui majoilemaan Kloogalla ja Paldiskissa ulkosalla myöhäsyksyn kylmillä säillä.

Laivat, joita kuljetuksissa käytettiin, olivat pieniä eivätkä olleet kahta lukuun ottamatta tarkoitettuja matkustajien kuljettamiseen. Yhteensä laivoja oli kuusitoista. Viimeiset pienet ryhmät tuotiin Hankoon kesäkuussa 1944. Itämerellä oli miinakenttiä, mutta saksalaiset raivasivat laivaväylän Paldiskista Hankoon miinoista vapaaksi. Laivakuljetukset tehtiin siirtojen alkuvaiheessa päiväaikaan, kun saksalaiset hallitsivat ilmatilaa. Syksyllä oltiin pakotettuja siirtämään yöllisiin kuljetuksiin venäläisten vilkastuneen lentotoiminnan pelossa. Kaikki kuljetukset sujuivatkin ilman tappioita.

Toisen maailmansodan sanotaan jättäneen vuotavia haavoja monen kansakunnan historiaan. Virokaan ei jäänyt osattomaksi holocaustista. Eräs suurimmista joukkotuhoista suoritettiin juuri Kloogan keskitysleirillä, joka sijaitsi aivan Kloogan inkeriläisleirin lähistöllä. Keskitysleirille oli tuotu noin 2 000 juutalaista ja rikollista vankia Viron ulkopuolelta, lähinnä Baltiasta. Leirin vartijat olivat virolaisia. Kun Neuvostoliiton puna-armeija tunkeutui Länsi-Viroon, saksalaiset ryhtyivät kiireesti tuhoamaan leireillä olevia. Tehtävää suorittamaan tuli saksalainen erikoisryhmä. Virolaiset vartijat lähetettiin koteihinsa. Saksalaiset tuhosivat armottomasti polttamalla lähes 2 000 juutalaista 19. syyskuuta 1943 juuri ennen perääntymistään.

Hangosta uudelleen karanteeniin

Hankoon perustettiin tammikuussa 1943 inkeriläisten vastaanottoleiri. Sen päälliköksi määrättiin luutnantti V. Palmu. Hän sai vuokratuksi Hangon keskustasta Esplanadinkadulla olevat Hangon entisen rukoushuoneen, työväentalon ja kolme suurta venäläisten aikana käytettyä parakkia. Kaikki rakennukset olivat korjauksen tarpeessa. Lisätiloja huoltoon varten rakennettiin runsaasti. Leirialueet eristettiin aitausella. Leirin sairaala toimi RTR 11:n sairaalan yhteydessä. Muonituksen hoiti Raaseporin Lotta Svärd -piiri.

Hangon leirin tehtävänä oli ottaa vastaan ja täisaunottaa siirtolaiset sekä lähettää heidät edelleen muualle Suomeen. Hanko oli päävastaanottoleiri, ja sen kautta saapui 50 000 inkerinsuomalaista. Siirtojen ruuhkahuipun aikaan vastaanottoleirejä perustettiin lisäksi Turkuun, Pohjakuruun ja Raumalle. Leirien tehtäviin sisältyi moninaisia toimintoja, muun muassa henkilökorttien täydentämistä, rahojen luovutusta, vaattetäydennystä ja sairaiden hoitoa. Vastaanottoleirit oli tarkoitettu vain lyhyttä

oleskelua varten, eikä niissä yleensä viivytty pitkään.

Hangosta inkeriläisten kuljetukset jatkuivat sijoitusleireille, joissa väestön tuli viipyä uudelleen karanteenissa kolmen viikon ajan, ennen kuin työhön sijoitus saattoi tapahtua. Näitä karanteeni-leirejä oli eri puolilla maata yhteensä 15, pohjoisin Oulussa. Karanteenitiloiksi vuokrattiin erilaisia suuria rakennuksia, kuten kansakouluja, seurojen-, työväen- ja suojeluskuntataloja. Tilat saattoivat sijaita hajallaan kaukanakin toisistaan, jopa eri kuntien alueella. Karanteeniväen yhteydenpito ympäristöön oli kiellettyä kulkutautivaaran vuoksi, mutta heidän eristämisenä oli työlästä.

Loppusyksyllä 1943 olosuhteet heikkenivät, kun siirtoväkeä ahtautui leireille tungokseen asti. Syksyn kylmyys ja pakkaset vaivasivat. Suomen leirit tarjosivat kuitenkin paremmat olot kuin Inkerin ja Viron leirit. Lotat tarjosivat säännöllisen muonan ja ihmisten terveydenhoidosta huolehdittiin. Karanteenileireiltä siirtoväki sijoitettiin eri kuntiin sitä mukaa kuin työtä heille löytyi. Kevään ja kesän 1944 kuluessa useimmat leirit lakkautettiin vähitellen.

Leiriketjun Hatsinasta Hankoon voidaan todeta toimineen sujuvasti Inkerinmaan tyhjennykseen saakka. Vuoden 1943 lopun tavaton hullunmylly ruuhkautti ketjun toiminnan pahasti, mutta se selvisi tyydyttävästi tehtävästään vaikeissa oloissa.

Lähteet

- Nevalainen, Pekka (1990). *Inkeriläinen siirtoväki Suomessa 1940-luvulla*. Otava.
- Pirhonen, Olli (2012). *Kansan vihollinen: Inkerinsuomalaisen Niina Väärän tarina*. Docendo.
- Roiko-Jokela, Heikki & Heikki Seppänen (toim.) (1997). *Etelän tien kulkija: Vilho Helanen*. Atena.
- Tuuli, Erkki (1988). *Inkeriläisten vaellus*. WSOY. Inkeriläisten viesti 4/2012.